Gheorghe Grigurcu. Locuirea în chip po(i)etic

Mircea A. DIACONU
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava

Abstract: The present study aims not only to introduce in a synthetic manner Gheorghe Grigurcu's poetry, but also to problematise the relationship between poetry and the author's critical attitude. After his debut, in 1968, Grigurcu published several tens of volumes of poetry, criticism and literary history, to all these directions of his creative spirit adding in the last years the preoccupation for aphorism. A moralist, one that distinguished himself after 1989 through his outstanding involvement, in the first line of the attitude directed towards revisioning literary hierarchies, Grigurcu only apparently writes notation poetry, mainly visual and metaphorical, refined and manneristic. What I wish to demonstrate in this study is that the two hypostases – the inclement critic and the refined poet – do not reveal a rupture, but a complementarity, based on an ethical outlook on writing. Writing as biography (considering that Grigurcu doesn't seem to have another life except for his ideas) and as ethics (the experience of wiriting becomes his only existence), this is the message implicitly conveyed through Gheorghe Grigurcu's work.
Keywords: *Grigurcu, poetry, literary criticism, ethics.*

Anul 1968, cînd Gheorghe Grigurcu debuta în volum, părea să fie unul de răscruce în lumea românească. Lumea politică, vreau să spun, care determină, cenzurează, constrînge experienţele poetice, fie ele individuale sau colective. Iluziilor de-atunci Gheorghe Grigurcu nu le-a căzut pradă – şi nu ştiu dacă datorită unui instinct politic, cît mai degrabă unuia poetic, sau, mai exact, unuia exersat poetic. Deşi tind să cred că, aflate îndeobşte în opoziţie, poeticul şi politicul sînt hrănite în acest caz de acelaşi sînge care transferă dintr-o parte în alta, abia perceptibile, anume exigenţe şi opţiuni. Cînd spunea, atunci, în 1968, „Un trandafir se-adună şi se scade / doar cu sine însuşi / necunoscîndu-ne", Grigurcu îşi asuma condiţia celui pentru care existenţa e un exerciţiu de uimire în faţa lumii şi, astfel, de aneantizare. E în versurile acestea o recuperare a demnităţii lumii şi sinelui, o purificare a existenţei înseşi, tocmai prin retragerea din scenă a celui care contemplă şi prin obiectivarea, un fel de întoarcere în sine însăşi, a materiei. Contemplaţia e, însă, întemeietoare, căci, aşa necunoscut, absent, străin chiar, un subiect e acela care face distincţia între „trandafirul care învaţă matematica" şi „codrul care îşi explică umbrele"; doar că el rămîne în afară. Tabloul nu-l cuprinde, dar, oricîtă obiectivitate l-ar întemeia, i se datorează. Dincolo de faptul că e aici miezul unei poetici, care se va relua într-un fel sau altul cu fiecare volum, *retragerea din lume* şi *obsesia construirii ei* fac parte şi din ecuaţia atitudinii politice a lui Gheorghe Grigurcu.

BDD-A26624 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)

În fapt, lovinescian în structura sa de adîncime, Grigurcu se află simultan *în miezul* şi *la periferia* cetăţii. În miezul ei, căci, idealist fiind, slujeşte principii venite parcă din alte vremuri şi luptă să introducă în orizontul lor o lume tulbure, vie, concretă. Intransigenţa lui e pură, căci e in-umană (ori trans-umană), reperul lui e ideal. Aşadar, în miezul ei, pentru că ne obligă să vedem în oglinda pe care ne-o pune în faţă nu înfăţişarea noastră, ci idealul. În acelaşi timp, Grigurcu se situează la periferie, şi nu doar pentru că nu are în spate autoritatea vreunei instituţii (fie ea chiar şi o Universitate), ci pentru că îşi asumă singurătatea, izolarea, turnul. Poate tocmai pentru că e la periferie, şi nu în miezul faptelor, Grigurcu îşi permite, îşi poate permite , să fie utopic, justiţiar, radical adesea, un don Quijote pe ruinele unei lumi despre care nu ştii dacă e în agonie sau într-o explozie de vitalitate. Nu-l numea el însuşi pe Lovinescu un „moralist «provincial»"? Nu este el însuşi unul?! Pentru că nu-i e dat finalmente să schimbe lumea sau să participe în felul cel mai direct la facerea ei, nu-i rămîne unui astfel de anti-erou decît să-i pună în faţă modelul şi să analizeze, să acuze diferenţa. A analiza, a acuza, a condamna chiar e altceva decît a acţiona. Ce truism mai bun pentru a pune în balanţă ceva din principiul originar al creativităţii unui po(i)et pentru care verbul a face ar trebui tăiat totdeauna cu o linie orizontală, pentru a-i marca recesivitatea? ~~A face~~, acesta e faptul esenţial pentru Gheorghe Grigurcu. Căci dacă a analiza cu acribie e altceva decît a acţiona, totuşi, analiza dă seama despre o fiinţă profund implicată, care trăieşte o metamorfoză şi se construieşte astfel pe sine.

Or, dacă din această situare în lume se naşte critica („rea") a lui Gheorghe Grigurcu, tot de aici izvorăşte şi poezia lui. La rădăcina ambelor, o etică. Şi nu e vorba în enunţarea acestei ecuaţii despre *biografism* (deşi, fapt la îndemîna oricui, tot ce înseamnă biografie duce în cazul lui către o astfel de raportare la lume, pe care o şi determină), ci de o identificare: fiinţa concretă se identifică *în* actul scrierii şi *cu* actul scrierii. În fond, Grigurcu e alungat din lume, dacă nu cumva fuge singur din ea, e exilat şi în acelaşi timp se autoexilează, trăieşte în periferie şi publică în centru, pare a-social, rupt de lume, dar publică enorm şi îi arată lumii utopiile în care el crede şi pe care lumea ar trebui să şi le asume – şi tocmai de aceea nu se lamentează, nu-şi exploatează poetic singurătatea, exilul, excluderea, dimpotrivă, are orgoliul singularităţii, chiar dacă orgoliu stins, care pune în prim-plan limbajul, nu acţiunea. De parcă lui Grigurcu i-e teamă că, de ar viza acţiunea, limbajul însuşi s-ar altera. Aşadar, a discuta despre prioritatea poetului ori a criticului – fapt care a excitat cînd şi cînd critica literară – e cel puţin dovada unei neînţelegeri şi inadecvări. Cert este că poetul şi criticul, cît ar părea ei de diferiţi, se nutresc din aceleaşi sînge existenţial, purificat de entuziasm, de vitalitate, de energie. Entuziasmul, vitalitatea, energia locuiesc în cazul lui în creier. În critică, ele sînt puse în slujba unor idei; în poezie, în slujba metamorfozării, decantării realului şi deopotrivă subiectului.

În tot cazul, poetul şi criticul nu stau spate în spate, nu sînt, cum am crezut eu însumi la un moment dat, Dr. Jekyll şi Mr. Hyde, căci e la mijloc o etică în care retractilitatea (pe care politicul, istoria, biografia n-au făcut decît să o releve) şi angajarea, ba chiar radicalismul angajării sînt una. Lucrul acesta se vede bine nu doar în critica, ci şi în poezia lui Gheorghe Grigurcu. Eroicul, exemplarul, extaticul, aşa cum apăruseră ele în poezia lui Blaga, mai tîrziu a lui Nichita Stănescu, sînt substituite de notaţia de tip impresionist. Omului originar, fiinţei plasate în orizont cosmic, obsesiei transcendentului le ia locul experienţa individuală – repetabilă, în fond –, imediată, devenită contemplare şi consemnare, chiar dacă nu neapărat a anodinului şi insignifiantului. Îmi amintesc de unul dintre primele eseuri ale lui Blaga care disocia tocmai între expresionism şi impresionism. Or, Grigurcu îşi trădează magistrul (pe al lui şi pe al cerchiştilor, cu care are ceva afinităţi, unele venind şi în descendenţă lovinesciană) şi optează pentru ceea ce este ocazional,

BDD-A26624 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)

senzaţie. Nu întîmplător poeziile lui sînt instantanee, fotografii, peisaje, copii după natură, tablouri. Doar că ocazionalul, tranzitoriul, fugitivul capătă, prin intermediul subiectului care contemplă şi notează, demnitatea unei încrustări în etern. Se produce aici o mutaţie. Imaginea, deşi fundamentată mai ales de concretul perceput vizual, se eliberează tocmai de materie. Şi aici nu este vorba doar de faptul că *realia* devine *poetică* (nu întîmplător poezia lui Grigurcu a fost asociată stampei japoneze, parnasianismului, altor experienţe poetice de tip manierist), ci şi de o justificare în planul existenţei. O justificare în negativ. Fiinţa aceasta pe care o fundamentează poezia lui Gheorghe Grigurcu nu are şi nu se hrăneşte cu mari viziuni, fie ele şi fictive, nu-şi propune mari pariuri, nu participă la facerea lumii, contemplă doar, dar o face cu aceeaşi consecvenţă naturală cu care omul concret respiră. Nu temele mari, nu viziunile esenţiale, nu salvarea fiinţei, ci experienţa cotidiană a identificării unui sens în chiar actul perceperii realului şi „poetizării" lui. În fond, în afara oricărui eroism, fiinţa exersează această experienţă de purificare a lumii prin proiectarea ei în oglindă, prin proiectarea sinelui în oglindă, şi în felul acesta fiinţa însăşi îşi defineşte identitate. Nu una în criză, ci solară. O solaritate hrănită de participarea spiritului.

Aşadar, în locul eroicului, notaţia anodinului şi insignifiantului, pe care, pe urmele lui Bacovia, o cultivaseră la noi un A.E.Baconsky (el însuşi descins din Basarabia, dar asta e deja o altă poveste) şi discipoli, invocaţi de Grigurcu în poezia lui, precum Aurel Gurghianu sau Victor Felea. În centru, un eu concret, un subiect care percepe realitatea, pe care o proiectează în imagine. Joc secund, ca la Ion Barbu? Nu-i vorbă, cu jumătate de gură, aluziv măcar, critica literară a aproximat în această direcţie. Doar că decantarea relevă aici, chiar ca absenţă, subiectul. Poezia se naşte la Grigurcu din această corelare între subiect şi „peisaj". Aşa încît poetica lui e mai degrabă de sorginte pillatiană, fără ca Grigurcu să aibă, însă, candoarea lui Ion Pillat şi fără să facă apel la un transfer de sensibilitate dinspre trecut ori dinspre peisaj spre subiect.

Ce-i drept, finalmente se produce o purificare a concretului, dar prioritar în ordinea poeziei rămîne contactul cu el – şi exerciţiul transfigurării. Oricum, de aici, din această raportare la real aparenţa de ocazional din poezia lui Gheorghe Grigurcu. În poezie se consemnează un mic eveniment, o stare de fapt, un tablou, cel mai adesea, dar vederea, imaginea din afară sînt doar un declanşator; şi chiar dacă poţi avea senzaţia că este vorba doar despre stil, un stil în acţiune, important e saltul către o eliberare de tot ceea ce este materie. Că au sau nu o cauzalitate imediată, însemnările, consemnările, transcrierile (din real) oglindesc nu realia, ci golul fiinţei, absenţa ei. E vreun mister la mijloc? În nici un caz. Şi dacă ar fi, misterul ca atare nu contează, căci nu generează interogaţii, nelinişti, problematizări. Transcrierile funcţionează ca un fel de rugăciune în faţa materiei înseşi: „De la o vreme trudnic scrib rural / în slujba piersicului din faţa prispei / vezi doar ceea ce se făureşte de la sine / lentoarea boabelor de rouă de pe frunze picurînd / din ce-a fost în ce-ar putea să fie / din ce-ar putea să fie în ce-a fost" (*De la o vreme*). Ceea ce contează, aşadar, este spiritul care lucrează, şlefuieşte, condensează şi care astfel oferă mărturia propriei existenţe. O însemnare misterioasă precum aceasta „o adiere de vînt / uitată într-o monedă de argint" dă seamă nu despre vreo semnificaţie ascunsă, pe care am putea încerca să o descifrăm, ci despre fiinţa care se manifestă şi-şi asigură prezenţa prin exerciţiul prelucrării, rafinării, cizelării – în vreme ce lumea există în sine, autonomă. În fapt, aveam de-a face cu o salvare – a spiritului, nu a fiinţei (eventual angoasate etc.) – în doi paşi. Primul este al contemplaţiei ca dat natural de a exista în sincronicitate cu lumea („O nouă dimineaţă se revarsă / în mușchii braţelor tale / răcoroase cum un izvor // sus de tot / înveşmîntat în odăjdii de nori montani / Dumnezeu se închină la Sine // jos cîntă o privighetoare // neputînd ajunge la Dumnezeu / tu te-nchini privighetorii" – *Dimineaţa poetului*). Al doilea este al prelucrării, rafinării, pînă cînd

BDD-A26624 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)

oglinda generează o lume autonomă. Dar prelucrarea e atributul unui subiect care – de ce n-am scrie chiar aşa? – ~~face~~ lume.

Altfel spus, realia devine poetică. Totul porneşte de la o percepere senzorială pentru a se muta în mărturie, chiar dacă mărturie neutră, a existenţei. Dacă am merge mai departe, ar trebui să observăm că, totuşi, nu purificarea materiei, a lumii, se află în spatele scrisului lui Grigurcu. Nu e o mistică aici, în poetica aceasta, nici vreo alchimie nu-i la mijloc, nici, atît de convenţionalizată, în fond, convingerea că poezia va salva lumea. Poezia nu salvează lumea – pe poet, nici atît, pare să spună Grigurcu. Tocmai de aceea avem nevoie de o etică. Explorînd realul, inventariindu-l, înregistrîndu-l, poetul se îndepărtează tot mai mult de el şi dacă urmează, firesc, o salvare, ea este nu consecinţa vreunei revelaţii, ci a muncii, a efortului de rafinare, a participării deliberate a spiritului la facerea unui sens, spirit care îşi exprimă astfel demnitatea de a nu fi captiv stărilor subiective. Citim la un moment dat: „Obosit de inteligenţă / de-această prea / intensă privire care şlefuieşte primejdia // şi n-o mai pierde din ochi / n-o mai întreabă nimic // o lasă-n starea de obiectiv inofensiv / odihnit / prin care ea însăşi / (inteligenţa) / pe furiş / se odihneşte". Ce-i drept, în spatele tabloului se află, totuşi, propria fiinţă, invocată însă la persoana a doua. Eu a devenit tu, semn tocmai al unei înstrăinări, petrecute fără tragism, fără disperare. Aşa încît, poezia aceasta dă vidului ceea ce este al lui. În materia din jur, decupată fotografic, impresionist sau pur şi simplu proiectată în oglindă, nu se ascunde vreun sens. Nici nu e căutat vreun sens, căci dacă la mijloc ar fi fost căutarea – ratată sau, indiferent de motiv, eşuată –, atunci Gheorghe Grigurcu s-ar fi plasat în plină poezie tare. Ca şi în cazul în care procesul notării ar fi avut drept consecinţă întemeierea fiinţei. Dar subiectul fie e la persoana a doua, fie lipseşte cu totul. Cînd spune eu, Grigurcu se referă la golul care îl locuieşte. Transcendenţa lipseşte, însă, şi din peisaj. Şi dacă scrie continuu, Grigurcu nu o face cu speranţa ascunsă, mascată, disimulată eventual că ar putea să găsească sensul, marele sens, în sine sau în afară. Justificarea existenţei, a scrisului chiar, nu se găseşte decît în locuirea prin scris în lume. Exclusiv prin scris. Tocmai de aceea scrisul lui devine biografie.

Un „rafinat estet", implozii lirice, fulguraţii, iată ce a observat de la început critica literară în legătură cu poezia lui Gheorghe Grigurcu. Iar ceea ce urmează este să se vorbească despre absenţa oricărei spectaculozităţi, a oricărei exultanţe. Abstractă şi rece, spune un Marin Mincu, poezia aceasta ar ascunde totuşi „un sentimentalism crepuscular" care filigranează obiectele preţioase la care poetul lucrează ca un „orfevru solitar". După părerea mea, mai e ceva ce ar trebui reţinut. Contemplaţia ajunge să sesizeze ruina din lucruri, dar, cum am spus-o deja, cel mai adesea eul nu e implicat decît ca spirit constructiv. E o seninătate pe care poetului i-o asigură chiar constanţa creativităţii sale. Şi dacă Gheorghe Grigurcu publică cu asiduitate, faptul acesta are în spate o etică: nevoia organică de a nu fi pradă căderii din jur. Lipsa de vitalitate, de participare, consemnarea devin un exerciţiu constat de manifestare a prezenţei. Abia în felul acesta, ca la Mircea Ivănescu, vidul (acel vid al anonimului care locuieşte un timp şi un loc fără istorie) capătă sens.

Pe tema aceasta glosează, în fond, toată poezia lui Gheorghe Grigurcu, variaţiuni pe o singură temă, a relaţiei dintre vid şi materie pe care o intermediază oglinda. Unul din poemele din ultimii ani, *Frigul perpendicular*, nu diferă substanţial din acest punct de vedere de poemele de început. Citäm: „Frigul perpendicular pe propria sa încremenire / aerul frecat de zgomot se-aprinde cum un chibrit / un mic vid muritor aidoma unor fiinţe / începură să facă drumul înapoi / toate intersectîndu-se bulucindu-se / într-o oglindă ce se teme de lucruri / cum un copil se teme de-ntuneric". Oglinda se teme de lucruri? În aceeaşi măsură în care oglinda e un spaţiu alienant: „cînd eşti limpede-limpede cum un poem compromis / scris adică şi poate transcris // cu buzele cu ochii cu sprîncenele / trase la

BDD-A26624 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)

indigo / cum amprentele digitale cu braţele-ntregi / vîrîte-n text cum într-un aluat // cu totul şi cu totul aiurit rătăcit / în oglindă ca-ntr-o limbă străină // şi totuşi mai limpede nici că se poate" (*Cînd eşti*). În tot cazul, Gheorghe Grigurcu dezavuează retorica: „A trecut un mort călare / palid-palid parcă acoperit de brună // a trecut pe străzile noastre a privit / în vitrinele noastre cochete / ne-a măsurat femeile // a trecut un mort călare / prin jocul semafoarelor prin vacarmul / din afara şi dinăuntrul nostru // a trecut pe sub bolta de liliac înflorit / a făcut un mic semn prietenesc / copiilor prinşi în joacă // a trecut un mort călare / dar nu ne-a adus nici o metaforă" (*A trecut*). Retorica lui e o antiretorică. Şi, în relaţia dintre natură şi cultură, Grigurcu, care pare un livresc, îşi face loc o hermeneuticii; lăsînd senzaţia că reproduce, reflectă, sintetizează, poezia funcţionează şi ca o metodă de înţelegere. Dar mai presus de înţelegere e pur şi simplu existenţa. Citim: „Construiesc un poem unul singur / pentru ziua de azi cu un creion şi cu un / echer cu o peniţă şi cu o aripă / pe care mi-am înjghebat-o singur / puţin mai înainte / înainte de ce?/ cînd n-aş fi fost singur cumva ? / de fapt cînd eram singur în afara mea / dorind nespus să intru-n mine însumi". Nu singurătate traumatizantă, nu alienare prin preeminenţa decorului, nici eroism, ci experienţa raportării la concret şi cotidian devenită scris. Scrisul e singura mărturie şi legitimare a existenţei, scrisul ca biografie şi etică – acesta e mesajul poeziei lui Gheorghe Grigurcu.

BIBLIOGRAFIE

Grigurcu, Gheorghe, 2003. *Natură moartă şi vie*, Editura Limes, Cluj-Napoca.
Grigurcu, Gheorghe, 2011. *Nimic n-ar trebui să cadă*, vol. I-II, Prefaţă de Ion Pop, Editura Limes, Cluj-Napoca.
Grigurcu, Gheorghe, 2012. *Oglinda văzduhului*, Prefaţă Nicolae Coande, Editura TipoMoldova, Iaşi.
Grigurcu, Gheorghe, 2004. *Un trandafir învaţă matematica*, Prefaţă Al. Cistelecan, Editura Vinea, Bucureşti

Diaconu, Mircea A., 2016. *Biblioteca română de poezie postbelică*, Editura Universităţii Ştefan cel Mare Suceava, Suceava.
Doinaş, Ştefan Aug., 1970. *Lampa lui Diogene*, Editura Eminescu, Bucureşti.
Manolescu, Nicolae, 2008. *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Piteşti.
Mincu, Marin, 2000. *Poeticitate românească postbelică*, Editura Pontica, Constanţa.
Negoiţescu, I., 1980. *Alte însemnări critice,* Editura Cartea Românească, Bucureşti.
Negoiţescu, I., 1994. *Scriitori contemporani*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
Pop, Ion, 1997. *Pagini transparente,* Editura Dacia, Cluj Napoca.
Raicu, Lucian, 1978. *Practica scrisului şi experienţa lecturii*, Editura Cartea Românească, Bucureşti.
Regman, Cornel, 2000. *Ultime explorări critice*, Editura Atlas, Bucureşti.
Ştefănescu, Alex., 2005. *Istoria literaturii române contemporane, 1941-2000*, Editura Maşina de Scris, Bucureşti.

BDD-A26624 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)